

Studies > Obras de Lúlio > Obras em outras línguas > Ars brevis

Voltar ao índice

ARS BREVIS Raimundo Lúlio

Tradução: Alexander Fidora

Deus, cum tua gratia et amore
Incipit *Ars brevis*, quae est imago *Artis generalis*.
Quae sic intitulatur: 'Deus, cum tua summa perfectione
Incipit *Ars generalis*.'

0. Prologus

Ratio, quare facimus istam Artem brevem, est, ut Ars magna facilius sciatur. Nam scita ista, Ars dicta supra et etiam aliae Artes de facili poterunt sciri et addisci.

Subiectum huius Artis est respondere de omnibus quaestionibus, supposito, quod sciatur, quid dicitur per nomen.

Dividitur iste liber in tredecim partes, in quas similiter Ars magna est divisa.

Prima pars est de alphabeto. Secunda de figuris. Tertia de definitionibus. Quarta de regulis. Quinta de tabula. Sexta de evacuatione tertiae figurae. Septima de multiplicatione quartae figurae. Octava de mixtione principiorum et regularum. Nona de novem subiectis. Decima de applicatione. Undecima de quaestionibus. Duodecima de habituatione. Tertia decima de modo docendi hanc Artem. Et primo de prima parte dicemus sic:

I. De prima parte. Quae est de alphabeto huius Artis

Alphabetum ponimus in hac Arte, ut per ipsum possimus facere figuras et miscere principia et regulas ad investigandum veritatem. Nam per unam litteram, habentem multa significata, est intellectus magis generalis ad recipiendum multa significata et etiam ad faciendum scientiam. Et ipsum quidem alphabetum cordetenus oportet sciri. Aliter enim artista Arte ista non poterit bene uti.

I.1. Alphabetum

B significat bonitatem, differentiam, utrum?, Deum, iustitiam et avaritiam.

C significat magnitudinem, concordiam, quid?, angelum, prudentiam et gulam.

D significat aeternitatem sive durationem, contrarietatem, de quo?, caelum, fortitudinem et luxuriam.

0. Prologus

I. De prima parte. Quae est de alphabeto huius Artis

II. De secunda parte. De quattuor figuris

III. De tertia parte. Quae est de definitionibus viginti principiorum

IV. De quarta parte. Quae est de regulis

V. De quinta parte. Quae est de tabula

VI. De sexta parte. Quae est de evacuatione tertiae figurae

VII. De septima parte. Quae est de multiplicatione quartae figurae

VIII. De octava parte. Quae est de mixtione principiorum et regularum

IX. De nona parte. Quae est de novem subiectis

X. Decima pars. Quae est de applicatione

XI. De undecima parte. Quae est de quaestionibus

XII. De duodecima parte. Quae est de habituatione

XIII. De tertia decima parte. Quae est de modo docendi hanc Artem

DE FINE HUIUS ARTIS

E significat potestatem, principium, quare?, hominem, temperantiam et superbiam.

F significat sapientiam, medium, quantum?, imaginativam, fidem et accidiam.

G significat voluntatem, finem, quale?, sensitivam, spem et invidiam.

H significat virtutem, maioritatem, quando?, vegetativam, caritatem et iram.

I significat veritatem, aequalitatem, ubi?, elementativam, patientiam et mendacium.

K significat gloriam, minoritatem, quo modo et cum quo?, instrumentativam, pietatem et inconstantiam.

II. De secunda parte. De quattuor figuris

1. DE PRIMA FIGURA, QUAE EST SIGNIFICATA PER A

Pars ista in quattuor partes dividitur, videlicet in quattuor figuris. Prima figura est de A. Ipsa figura continet in se novem principia, videlicet bonitatem, magnitudinem, etc., et novem litteras, videlicet B, C, D, E, etc. Ipsa quidem figura est circularis, eo quod subiectum mutatur in praedicatum, et e converso; ut cum dicitur 'bonitas est magna', 'magnitudo est bona'; et sic de aliis. In ipsa quidem figura inquirit artista naturalem coniunctionem inter subiectum et praedicatum, dispositionem et proportionem, ut ad faciendum conclusionem medium possit invenire.

FIGURA I

Quodlibet principium, per se sumptum, est omnino generale, ut cum dicitur 'bonitas' aut 'magnitudo'. Quando autem unum principium contrahitur ad aliud, tunc ipsum est subalternatum, ut cum dicitur 'bonitas magna', etc. Et quando contrahitur aliquod principium ad singulare, tunc est principium specialissimum, ut cum dicitur 'bonitas Petri est magna', etc. Et sic intellectus habet scalam ascendendi et descendendi, a principio omnino generali ad non omnino generale nec omnino speciale, et a non omnino generali nec omnino speciale ad omnino speciale. Et sic de ascensu istius scalae potest dici suo modo.

In principiis istius figurae est implicatum, quidquid est. Nam quidquid est, aut est bonum, aut magnum, etc.; sicut Deus et angelus, qui sunt boni et magni, etc. Quapropter quidquid est, reducibile est ad principia supra dicta.

2. De secunda figura, per T significata

Secunda figura est per T nominata. Ipsa quidem continet in se tres triangulos; et quilibet est generalis ad omnia.

FIGURA II

1. Primus triangulus est de differentia, concordantia et contrarietate; in quo cadit, quidquid est, secundum suum modum. Nam quidquid est, aut est in differentia, aut concordantia aut contrarietate; et extra ista principia non est aliquid reperire.

Sciendum tamen est, quod quilibet angulus istius trianguli habet tres species. Nam differentia est inter sensuale et sensuale, ut puta inter lapidem et arborem. Iterum inter sensuale et intellectuale, ut puta inter corpus et animam. Adhuc inter intellectuale et intellectuale, sicut inter animam et Deum; aut inter animam et angelum, aut inter angelum et angelum, aut inter Deum et angelum. Et sic de concordantia et contrarietate potest dici suo modo. Et ista differentia, existens in quilibet angulo istius trianguli, est scala intellectus, per quam ipse ascendit et descendit, ut medium naturale inter subiectum et praedicatum ipse intellectus possit invenire, cum quo medio possit concludere. Et sic de scala concordantiae et contrarietatis potest dici suo modo.

Breviculum, miniatura 11:
Ramon Lull i Thomas Le Myésier

2. Alius triangulus est de principio, medio et fine, in quo cadit, quidquid est. Nam quidquid est, aut est in principio, aut in medio, aut in fine; et extra ista principia nihil est.

In angulo principii causa significat causam efficientem, materialem, formalem et finalem. Per quantitatem autem et tempus significantur alia praedicamenta, et illa, quae ad ea reduci possunt.

In angulo medii sunt tres species medii. Ut puta medium coniunctionis; quod existit inter subiectum et praedicatum; sicut quando dicitur 'homo est animal'. Inter hominem enim et animal sunt media, videlicet vita et corpus suum, sine quibus homo non potest esse animal. Item est medium mensurationis; quod existit per actum, existentem inter agentem et agibile; sicut amare inter amantem et amabile. Et adhuc est medium extremitatum; sicut linea, existens inter duo puncta, et iste angulus medii est generalis scala intellectui.

Anguli finis tres sunt species. Prima est finis privationis. Qui quidem significat habitum privativum, et ea, quae sunt in tempore praeterito. Finis terminationis significat metas, sicut duo puncta, in quibus linea terminatur; sicut amare in amante et amato. Tertia species est finis perfectionis, qui est finis ultimus; sicut homo, qui est, ut multiplicet suam speciem, et ut Deum intelligat, diligit et recolat, et huiusmodi. Iste angulus est scala generalis intellectui.

3. Tertius triangulus est de maioritate, aequalitate et minoritate; et est generalis ad omnia secundum suum modum. Nam quidquid est, aut est in maioritate, aut in aequalitate, aut in minoritate. Majoritas habet tres species. Prima est, quando est majoritas inter substantiam et substantiam; ut puta substantia caeli, quae est maior, quam substantia ignis. Secunda species est, quando est majoritas inter substantiam et accidentem; sicut substantia, quae maior est sua quantitate. Substantia enim per se existit, accidentis vero nequaquam. Tertia species est, quando est majoritas inter accidentem et accidentem; sicut intelligere, quod est maius, quam videre; et videre, quam currere. Et sicut dictum est de maioritate, ita potest dici de minoritate, nam relative se habent.

Angulus de aequalitate habet tres species. Prima est, quando res sunt aequales substantialiter; sicut Petrus et Guilelmus, qui sunt aequales in substantia. Secunda est, quando substantia et acci-dens coaequantur; sicut substantia et sua quantitas. Tertia est, quando est aequalitas inter accidentem et accidentem; sicut intelligere et amare, quae sunt aequalia in obiecto. Et iste angulus est scala intellectui, per quam ipse ascendit et descendit, ut in aliis triangulis dictum est. Et quando intellectus ascendit ad obiecta generalia, ipse est generalis. Quando autem descendit ad particularia, ipse est particularis.

Ista figura de T est serviens primae figure. Nam per differentiam distinguitur inter bonitatem et bonitatem, inter bonitatem et magnitudinem, etc. Et per hanc figuram iunctam primae intellectus acquirit scientiam. Et quia ista figura est generalis, idcirco intellectus est generalis.

3. De tertia figura

Tertia figura composita est ex prima et secunda. Nam B, quod est in ipsa, valet B, quod est in prima et secunda figura; et sic de aliis litteris.

FIGURA III

Ipsa habet triginta sex cameras, ut patet in ipsa. Quaelibet camera multa et diversa significata habet per duas litteras, contentas in ea; sicut camera BC multa et diversa significata habet per B, C; similiter camera BD multa et diversa significata habet per B, D, etc. Et hoc iam patet in alphabeto ante dicto.

In qualibet camera sunt duae litterae, in ea contentae; et ipsae significant subiectum et praedicatum. In quibus artista inquirit medium, cum quo subiectum et praedicatum coniunguntur; sicut bonitas et magnitudo, quae coniunguntur per concordiam, et huiusmodi. Cum quo medio artista intendit concludere et

propositionem declarare.

In ipsa figura significatum est, quod unumquodque principium cuilibet principio attribuitur; sicut B, cui attribuitur C, D; et C attribuitur B, D, etc.; ut patet in figura. Ratio huius est, ut intellectus cum omnibus principiis cognoscat quodlibet principium, ut ad eandem quaestionem deducat multas rationes.

Et de hoc volumus dare exemplum de bonitate; de qua subiectum faciemus, de aliis autem principiis praedicatum: Bonitas est magna, bonitas est durabilis, bonitas est potens, bonitas est scibilis, bonitas est amabilis, bonitas est virtuosa, bonitas est vera, bonitas est gloriosa, bonitas est differens, bonitas est concordans, bonitas est contrarians, bonitas est principians, bonitas est medians, bonitas est finiens, bonitas est maiorificans, bonitas est coaequans, bonitas est minorificans. Et sicut diximus de bonitate, ita potest dici de aliis principiis suo modo.

Figura ista est valde generalis; cum qua intellectus est valde generalis ad faciendum scientias.

Condicio huius figurae est, quod una camera non sit contra aliam, sed ad invicem concordent in conclusione; sicut camera BC, quae non sit contra cameram BD; et sic de aliis. Cum tali quidem condicione intellectus condicionat se, et facit scientiam.

4. De quarta figura

Quarta figura habet tres circulos. Quorum superior est immobilis, duo autem inferiores sunt mobiles, ut in figura patet.

FIGURA IV

Circulus medius volvitur sub circulo superior immobili; ut puta, quando ponitur C sub B. Circulus autem inferior volvitur sub medio circulo; sicut quando ponitur D sub C. Et tunc temporis formantur novem camerae; BCD est una; CDE est alia; et sic de aliis.

Deinceps E circuli minoris ponatur sub C circuli mediocris; et tunc temporis formantur aliae novem camerae. BCE est una camera, CDF alia. Et cum omnes litterae circuli minoris erunt discursae cum B circuli maioris et cum C circuli mediocris, tunc temporis C est medium inter B et D, eo quia B et D participant inter se ad invicem per significata de C. Et sic de aliis cameris. Et sic per media camerarum homo venatur necessarias conclusiones et invenit illas.

Iterum discurrentur litterae cum B eiusdem circuli maioris et cum D circuli mediocris; et sic de aliis litteris circuli mediocris et circuli inferioris, mutando illas, B circuli maioris existente immobili, usquequo perveniantur cum B circuli maioris ad I circuli mediocris et ad K circuli inferioris et sic erunt ducentae quinquaginta et dueae camerae.

Figura ista generalior est, quam tertia, quia in qualibet camera istius figurae sunt tres litterae; sed in qualibet camera tertiae figurae non sunt nisi duas litterae. Ideo intellectus est generalior per quartam figuram, quam per tertiam.

De condicione quartae figurae est, quod intellectus applicet illas litteras ad propositum, quae videntur magis applicabiles proposito. Facta camera, de tribus litteris recipiat significata litterarum, respiciendo convenientiam, existentem inter subiectum et praedicatum, evitando inconvenientiam. Et cum ista condicione intellectus facit scientiam per quartam figuram, et habet multas rationes ad eandem conclusionem.

Diximus de quattuor figuris, quas cordetenus oportet sciri; sine quibus artista non potest hac Arte uti nec practicare bene.

III. De tertia parte. Quae est de definitionibus viginti [1] principiorum

In hac Arte sua principia definiuntur, ut per definitiones ipsa cognoscantur, et ut ipsis homo utatur affirmando aut negando, tali veromodo, quod definitiones remaneant illaesae. Cum talibus enim condicionibus intellectus facit scientiam, et invenit media, et fugat ignorantiam, quae sua est inimica.

1. Bonitas est ens, ratione cuius bonum agit bonum.
2. Magnitudo est id, ratione cuius bonitas et duratio sunt magnae [\[2\]](#).
3. Aeternitas vel duratio est id, ratione cuius bonitas, etc. durant.
4. Potestas est ens, ratione cuius bonitas, etc. possunt existere et agere.
5. Sapientia est id, ratione cuius sapiens intelligit.
6. Voluntas est id, ratione cuius bonitas, magnitudo, etc. sunt amabiles sive desiderabiles.
7. Virtus est origo unionis bonitatis, magnitudinis, etc.
8. Veritas est id, quod verum est de bonitate, magnitudine, etc.
9. Gloria est ipsa delectatio, in qua bonitas, etc. quiescunt.
10. Differentia est id, ratione cuius bonitas, etc. sunt rationes inconfusae sive clarae.
11. Concordantia est id, ratione cuius bonitas, etc. in uno et in pluribus concordant.
12. Contrarietas est quorundam mutua resistentia propter diversos fines.
13. Principium est id, quod se habet ad omnia ratione alicuius prioritatis.
14. Medium est subiectum, in quo finis influit principio, et principium refluat fini, et est sapiens naturam utriusque.
15. Finis est id, in quo principium quiescit.
16. Maioritas est imago immensitatis bonitatis, magnitudinis, etc. [\[3\]](#)
17. Aequalitas est subiectum, in quo finis concordantiae, bonitatis, etc. quiescit.
18. Minoritas est ens circa nihil.

Diximus de definitionibus principiorum, quas oportet scire cordetenus. Ignoratis enim definitionibus Ars est indocibilis.

IV. De quarta parte. Quae est de regulis

Regulae huius Artis sunt decem quaestiones generales, ad quas reducuntur omnes aliae quaestiones, quae fieri possunt. Et sunt istae: (B) Utrum sit?, (C) Quid sit?, (D) De quo est?, (E) Quare est?, (F) Quantum est?, (G) Quale est?, (H) Quando est?, (I) Ubi est?, (K-1) Quo modo est?, (K-2) Cum quo est? [\[4\]](#)

Quaelibet istarum quaestionum habet suas species:

B. 'Utrum?' habet tres species, videlicet dubitativam, affirmativam et negativam, ut in principio intellectus supponat utramque partem esse possibilem, et non liget se cum credere, quod non est suus actus, sed intelligere. Et ita accipiat illam partem, cum qua habet maius intelligere. Nam oportet illam esse veram.

C. 'Quid?' habet quattuor species. Prima est definitiva; sicut quando quaeritur: Quid est intellectus? Et respondendum est, quod ipse est illa potentia, cui proprie competit intelligere.

Secunda species est, quando quaeritur: Intellectus quid habet in se coessentialiter? Et respondendum est, quod habet sua correlativa, scilicet intellectivum, intelligibile et intelligere; sine quibus esse non potest; et etiam sine ipsis esset otiosus et indigens natura, fine et quiete.

Tertia species est, quando quaeritur: Quid est ens in alio? Sicut quando quaeritur: Quid est intellectus in alio? Et respondendum est, quod est bonus, intelligens in bonitate; et magnus, intelligens in magnitudine, etc.; et in grammatica grammaticus; et in logica logicus; et in rhetorica rhetoricus, etc.

Quarta species est, quando quaeritur: Quid habet ens in alio? Ut cum dicitur: Quid habet intellectus in alio? Et est respondendum, quod in scientia intelligere, et in fide credere.

D. Regula 'De quo?' habet tres species. Prima est primitiva; sicut quando dicitur: Intellectus de quo est? Et est respondendum, quod est de se ipso, eo quia non derivatur ab aliquo generali naturaliter.

Secunda species est, quando quaeritur specialiter: De quo est ens? Sicut quando quaeritur: De quo est intellectus? Et est respondendum, quod est de sua forma et sua materia specificis, cum quibus habet specificum intelligere.

Tertia species est, quando quaeritur: Cuius est ens? Sicut quando quaeritur: Cuius est intellectus? Et est respondendum, quod est hominis, sicut pars sui totius, et equus sui domini.

E. Quarta regula habet duas species, scilicet formalem et finalem. Formalis, quando quaeritur: Ens quare est? Sicut quando quaeritur: Intellectus quare est? Et est respondendum, quod est de sua forma et de sua materia specificis, cum quibus habet specificum intelligere, et cum ipsis agit per suam speciem.

Secunda species est respectu finis. Sicut quando quaeritur: Intellectus quare est? Et respondendum est: Ut sint obiecta intelligibilia; aut ut de rebus scientia haberi possit.

F. Quinta regula querit de quantitate. Et habet duas species. Prima est, quando quaeritur de quantitate continua. Ut cum dicitur: Quantus est intellectus? Et respondendum est, quod est tantus, quantus per spiritualem quantitatem esse potest; non autem est quantum punctualiter nec linealiter.

Secunda species est, quando quaeritur de quantitate discreta. Ut cum dicitur: Quantus est intellectus? Et est respondendum, quod est tantus, quot sunt sua correlativa, a quibus sua essentia est diffusa et sustentata, videlicet intellectivum, intelligibile et intelligere; cum quibus est theoricus et practicus, generalis et particularis.

G. Sexta regula est de qualitate. Et habet duas species. Prima est, quando quaeritur: Quae est propria et primaria qualitas ipsius intellectus? Et est respondendum, quod intelligibilitas, cum qua ipse est habituatus. Intelligere autem extrinsecum est proprietas secundaria et magis remota, cum qua intellectus intelligit hominem aut leonem, etc. Ex quo intelligere intrinsecum et substantiale ipsius intellectus est habituatum; et similiter de intelligibili extrinseco.

Secunda species est, quando quaeritur de qualitate appropriata. Sicut quando quaeritur: Quae est qualitas appropriata ipsius intellectus? Et est respondendum, quod credere, aut dubitare, aut supponere. Non enim isti actus convenient intellectui proprie, sed intelligere.

H. Septima regula querit de tempore. Et habet quindecim species, ut patet in Arte

magna, per regulam C, D, K significatas. Sed quia haec Ars est brevis, ideo sub brevibus verbis tractamus ipsam regulam. Sicut quando quaeritur: Per quem modum est intellectus in tempore, cum ipse non sit punctualis nec linealis? Ad quod respondendum est, quod intellectus est in tempore, eo quia est inceptus sive novus; et consistit in tempore successive, mediante motu corporis, cum quo est coniunctus.

I. Octava regula quaerit de loco. Et habet quindecim species per regulam C, D, K significatas, ut patet in Arte magna. Sicut quando quaeritur: Intellectus ubi est? Et hic breviter respondendum est, quod est in subiecto, in quo est, sicut pars in suo toto; non autem conclusus, sed diffusus est in illo. Intellectus enim non habet essentiam punctualem, nec linealem, nec superficiem.

K continet duas regulas, videlicet modalem et instrumentalem. K-1. Regula modalitatis habet quattuor species. Sicut quando quaeritur: Quo modo est intellectus? Et: Quo modo est pars in parte, et partes in toto, et totum in suis partibus? Et: Quo modo transmutat similitudinem suam extra se? Ad quod respondendum est, quod subiective per illum modum, per quem est deductus per species supra dictas. Et intelligit obiective per illum modum, quem habet inveniendo medium, existens inter subiectum et praedicatum, et figuris designatum, multiplicando species peregrinas, a sensu et imaginatione abstractas, quae in suo proprio intelligibili sunt caracterizatae et intellectae.

K-2. Secunda regula de K habet quattuor species. Videlicet quando quaeritur: Intellectus cum quo est? Et: Cum quo est pars in parte, et partes in toto, et totum in partibus suis? Et: Cum quo transmittit similitudinem suam extra? Ad quod respondendum est, quod ipse est cum suis correlativis, sine quibus non potest esse nec intelligere. Et intelligit enim cum speciebus peregrinis, de quibus facit instrumentum ad intelligendum.

Diximus de regulis. Cum quibus intellectus solvit quaestiones, deducendo eas per regulas, respiciendo, quid significat regula et eius species subiective, deducendo quaestionem per principia et regulas, intellectu obiectando illam quaestionem dubitabilem cum definitionibus principiorum, eligendo, intelligendo intelligibili affirmantem aut negantem; et quod ipse intellectus sit a dubitatione separatus.

V. De quinta parte. Quae est de tabula

Tabula ista est subiectum, in quo intellectus se facit universalem, eo quia intelligit et abstrahit ab ipso multa particularia omnium materiarum, discurrendo principia per particularia obiective, et regulas subiective, applicando cuilibet quaestioni viginti rationes, declarando ipsam quaestionem; et a qualibet camera ipsius columnae abstrahitur una ratio.

Tabula habet septem columnas, ut patet. In quibus implicantur octoginta quattuor columnae, explicatae in Arte magna. In ipsa tabula T [5] significat, quod litterae, quae sunt a parte ante T, sunt de prima figura; et quae sunt post T, sunt de secunda figura.

TABULA

bcdt	cdet	deft	efgt	fght	ghit	hikt
bctb	cdtc	dtd	eft	fgtf	ghtg	hith
bctc	cdtd	dete	eftf	fgtg	ghth	hiti
bctd	cdte	detf	eftg	fgth	ghti	hitk
bdtb	cetc	dftd	egte	fhtf	gitg	hkth
bdtc	cetd	dfte	egtf	fhtg	gith	hkti

btdt	cete	dftf	egtg	fthh	giti	hktk
btbc	ctcd	dtde	etef	ftfg	gtgh	hthi
btbd	ctce	dtdf	eteg	ftfh	gtgi	hthk
btcd	ctde	dtef	etfg	ftgh	gthi	htik
cdtb	detc	eftd	fgte	ghtf	hitg	ikth
cdtc	detc	efte	fgtf	ghtg	hith	ikti
cdtd	dete	eftf	fgtg	ghth	hiti	iktk
ctbc	dtcd	etde	ftef	gtfg	htgh	ithi
ctbd	dtce	etdf	fteg	gtfh	htgi	ithk
ctcd	dtdc	etef	ftfg	gtgh	hthi	itik
dtbc	etcd	ftde	gtcf	htfg	itgh	kthi
dtbd	etce	ftdf	gtcg	htfh	itgi	kthk
dtcd	etde	ftef	gtfg	htgh	ithi	ktik
tbcd	tcde	tdef	tefg	tfgh	tghi	thik

Per ipsam tabulam intellectus est ascensivus et descensivus. Ascensivus est, quia ascendit ad priora et generaliora. Descensivus est, quia descendit ad posteriora et particularia. Adhuc est copulativus, eo quod copulat columnas; sicut columna BCD copulatur cum columna CDE; et sic de aliis.

VI. De sexta parte. Quae est de evacuatione tertiae figurae

In tercia figura intellectus evacuat cameras, eo quia abstrahit ab ipsis tantum, quantum potest, recipiendo a qualibet camera ea, quae significant litterae, ut applicent illa significata ad propositum; et sic facit se applicativum et investigativum et inventivum. Et de hoc dabimus exemplum in una camera. Et sicut sequitur de illa, ita sequitur de aliis.

De camera BC intellectus haurit duodecim propositiones, dicendo sic: Bonitas est magna, bonitas est differens, bonitas est concordans. Magnitudo est bona, magnitudo est differens, magnitudo est concordans. Differentia est bona, differentia est magna, differentia est concordans. Concordantia est bona, concordantia est magna, concordantia est differens. Factis istis duodecim propositionibus, mutando subiectum in praedicatum, et e converso, sic camera est evacuata ipsis propositionibus.

Deinde evacuet eam duodecim mediis. Et dicuntur media, eo quia consistunt inter subiectum et praedicatum, cum quibus convenient genere aut specie. Et cum illis mediis intellectus facit se disputativum et determinativum. Ut cum dicitur: Omne id, quod magnificatur a magnitudine, est magnum. Bonitas magnificatur a magnitudine; ergo bonitas est magna. Et sic de aliis, etc.

Et facta ista evacuatione, intellectus evacuet ipsam cameram viginti quattuor quaestionibus, eo quia in qualibet propositione sunt duae quaestiones implicite. Et hoc sic: Bonitas est magna: Utrum bonitas sit magna? Quid est bonitas magna? Bonitas est differens: Utrum bonitas est differens? Quid est bonitas differens? Bonitas est concordans: Utrum bonitas sit concordans? Quid est bonitas concordans?

Magnitudo est bona: Utrum magnitudo sit bona? Quid est magnitudo bona?
Magnitudo est differens: Utrum magnitudo sit differens? Quid est magnitudo
differens? Magnitudo est concordans: Utrum magnitudo sit concordans? Quid est
magnitudo concordans? Differentia est bona: Utrum differentia sit bona? Et: Quid est
differentia bona? Differentia est magna: Utrum differentia sit magna? Et: Quid est
differentia magna? Differentia est concordans: Utrum differentia sit concordans? Et:
Quid est differentia concordans? Concordantia est bona: Utrum concordantia sit
bona? Et: Quid est concordantia bona? Concordantia est magna: Utrum concordantia
sit magna? Quid est concordantia magna? Concordantia est differens: Utrum
concordantia sit differens? Quid est concordantia differens?

Facta ista evacuatione quaestionum, intellectus evacuet cameram cum definitionibus
bonitatis et magnitudinis, et cum tribus speciebus differentiae et concordantiae, ut
patet in secunda figura. Deinde evacuet cameram cum tribus speciebus regulae B, et
cum quattuor speciebus regulae C; et expedita ista evacuatione, intellectus solvat
praedictas quaestiones in illa evacuatione, sequendo condiciones camerae,
affirmando aut negando. Et sic intellectus expellit de camera dubitationes, et
consistit in illa quietus et assertivus. Et etiam cognoscit se valde generalem et
artificiatum, et de magna scientia habituatum.

VII. De septima parte. Quae est de multiplicatione quartae figurae

Multiplicatio quartae figurae consistit in hoc, videlicet quod prima camera BCD in
quarta figura sive in tabula significat, quod B unam condicionem habet cum C, et
aliam cum D; et C unam condicionem habet cum B, et aliam cum D; et D unam
condicionem habet cum B, et aliam cum C. Et sic sunt in ipsa camera sex
condiciones, cum quibus intellectus se condicionat et disponit ad investigandum et
inveniendum, et obiciendum et probandum, et ad determinandum.

Post istas sex condiciones intellectus acquirit alias sex condiciones, volvendo
circulum minorem, ponendo suum E sub C circuli mediocris, sub quo erat suum D. Et
quia mutata est camera, idcirco mutantur eius condiciones. Et sic intellectus habituat
se de duodecim condicionibus; et sic per alias cameras, multiplicando columnas et
volvendo illas.

Condiciones, quas intellectus multiplicat per istum modum, sunt difficiles ad
numerandum. Nam de qualibet camera potest intellectus sic evacuare triginta
propositiones et nonaginta quaestiones, sicut de camera BC tertiae figurae sunt
duodecim propositiones et viginti quattuor quaestiones.

Et in isto passu cognoscit se intellectus valde generalem et artificiatum super alium
intellectum, ignorantem istam Arthem, deducendo ipsum [6] ad multa inconvenientia
et impossibilia. Et sic sophista coram tali intellectu non potest stare, eo quia talis
intellectus artistae huius Artis utitur condicionibus primitivis et naturalibus; sophista
autem secundariis et extra naturam consideratis; ut patet in Arte magna.

VIII. De octava parte. Quae est de mixtione principiorum et regularum

In parte ista intellectus miscet unum principium cum alio, discurrendo quodlibet
principium per omnia principia cum sua definitione, discurrendo quodlibet principium
per omnes species regularum. Et per talem discursum intellectus habet notitiam de
quodlibet principio. Et tot vicibus, quot miscet ipsum diversimode, habet notitiam
diversam ab ipso. Et tot media, quae intellectus invenit ad concludendum, quis possit
numerare, intellectu evacuante ipsam mixtionem, sicut evacuare cameram BC, ut
supra dictum est?

Ista mixtio est centrum et fundamentum ad inveniendum multas propositiones,
quaestiones et media, condiciones et solutiones, et etiam obiectiones. Sed hoc
exemplificare dimittimus intellectui bene intuenti, causa brevitatis, et quia in Arte
magna est declaratus et exemplificatus modus mixtionis.

Ulterius: Haec mixtio est subiectum et refugium artistae huius Artis, ut inveniat in
ipsa, quidquid vult, ad placitum. Nam si indiget aliquo, quod sit de genere bonitatis,
discurrat ipsam bonitatem per omnia principia et regulas, et inveniet de ipsa,
quidquid intelligere voluerit. Et sicut dicimus de bonitate, ita potest dici de aliis

principiis. Ista mixtio est condicionata et ordinata; sicut una res est distincta ab alia. Nam si discurratur divina bonitas per principia et regulas, ipse quidem discursus divinae bonitatis requirit altiores definitiones et species regularum, quam discursus bonitatis angeli; et discursus bonitatis angeli, quam discursus bonitatis hominis; et discursus bonitatis hominis, quam discursus bonitatis leonis. Et sic de aliis suo modo.

IX. De nona parte. Quae est de novem subiectis

In parte ista ponuntur novem subiecta, in alphabeto significata; in quibus cadit, quidquid est, et extra ipsa nihil est. Primum subiectum est Deus, per B significatum. Secundum subiectum est angelus, per C significatum. Tertium subiectum est caelum, per D significatum. Quartum subiectum est homo, per E significatum. Quintum est imaginatio, per F significatum. Sextum subiectum est sensitiva, per G significatum. Septimum est vegetativa, per H significatum. Octavum est elementativa, per I significatum. Nonum et ultimum est instrumentalitas, per K significatum.

Quoniam in Arte magna quodlibet subiectum est deductum per principia et regulas, idcirco ipsa hic non discurremus, quia hanc Artem breviorem illa volumus agere, et quia illa deductio in hac Arte est implicata. Propter quod illam dimittimus intellectui intuenti bene. Et sufficit exemplum, datum in tertia figura, in qua applicamus omnia principia ad bonitatem. Et etiam ad intellectum omnes regulas huius Artis.

Tractatus istorum subiectorum consideramus cum quattuor condicionibus, ut per eas intellectus sit condicionatus ad discurrendum praedicta subiecta per principia et regulas condicionaliter, secundum quod quodlibet subiectum est condicionatum per suam naturam et essentiam. Nam divina bonitas unam condicionem habet in Deo; et bonitas angelica aliam in ipso angelo; et sic de aliis suo modo. Et hoc idem sequitur de regulis suo modo.

Prima condicio haec est, videlicet ut quodlibet subiectum habeat suam definitionem, cum qua sit differens ab omni alio subiecto. Et si quaeratur aliquid de ipso subiecto, quod respondeatur, tali modo affirmando vel negando, ut definitiones principiorum convenient cum ipsa definitione; et sic de regulis, sine aliqua laesione principiorum et regularum.

Secunda condicio est, quod in iudicio sive in practica conservetur differentia subiectorum. Sicut divina bonitas, quae differt a bonitate angelica per infinitatem et aeternitatem, eo quia talis bonitas est ei ratio, ut agat bonum infinitum et aeternum. Bonitas enim angelica nequaquam; finita et nova est.

Tertia condicio est, quod concordantia, quae est inter unum subiectum et aliud subiectum, non destruatur; sicut concordantia, quae est inter Deum et angelum. Concordant enim in spiritualitate. Et sic de aliis suo modo potest dici.

Quarta condicio est, quod secundum quod unum subiectum est nobilis et altius, ei attribuantur altiora et nobiliora principia et regulae, quam alteri. Sicut Deus, qui est altius et nobilis subiectum, quam angelus, etc.; angelus, quam homo; et sic de aliis suo modo.

1. DE PRIMO SUBIECTO, QUOD EST DEO, DISCURSO PER PRINCIPIA

Deus est discursibilis per principia et regulas. Nam Deus est bonus, magnus, etc. De ipso multae definitiones possunt dari, largo modo definiendo. Sed hic unam ei damus: Deus est ens, quod extra se non indiget aliquo. In ipso namque totaliter sunt omnes perfectiones.

Cum illa quidem definitione est Deus differens ab omni alio ente. Omnia enim alia entia indigent aliquo extra se.

In Deo non est aliqua contrarietas nec minoritas, quia principia privativa et defective sunt.

Verumtamen in Deo est maioritas respectu aliorum entium. Et aequalitas; nam aequalia principia habet, videlicet bonitatem et magnitudinem, etc., et aequales

actus et relationes habet.

In Deo est differentia correlativorum, sine qua ipsi correlativi nequaquam esse possunt; nec Deus absque ipsis posset habere actionem intrinsecam infinitam et aeternam; immo sine ipsis omnes sua rationes essent otiosae; quod est valde impossibile.

In Deo est concordantia, ut cum ipsa distet infinite et aeterne a contrarietate, et sua correlativa convenient infinite et aeterne in una essentia et natura; et sic de suis rationibus potest dici.

In Deo non est quantitas, nec tempus, nec ullum accidens. Ratio huius est, quia substantia sua ab omni accidente est segregata et denudata; nam infinita et aeterna est. Deo sic condicionato per quattuor condiciones ante dictas, videlicet quod intellectus intelligit se condicionatum ad intelligendum Deum et ea, quae de ipso dici possunt per principia et regulas, Deo appropriatas, ac cognoscit et intelligit, quod si angelus habet naturale posse in se, et sic de aliis, multo magis Deus, cum sit subiectum magis altum; ut patet per locum a minori ad maius.

2. DE SECUNDO SUBIECTO, QUOD EST DE ANGELO

Angelus est deducibilis per principia et regulas. Ipse quidem naturalem bonitatem, magnitudinem, durationem habet, etc. Et definitur sic: Angelus est spiritus, corpori non coniunctus.

In ipso non est contrarietas naturalis, nam incorruptibilis est. In ipso est materia debilis, scilicet de bonificabili et magnificabili, etc., ut per secundam speciem D significatum est.

In angelo est maioritas, eo quia est magis similis Deo, quam homo; quia altiora principia et regulas habet, quam homo. Et in isto passu cognoscit intellectus, quod si homo non potest uti sensibilibus absque organis, non sequitur propter hoc, quod angelus non possit sine organo; nam angelus natura est superior. Et in isto passu cognoscit intellectus, quod angeli possunt loqui inter se et agere in nobis absque organo, et transire ab uno loco ad alium sine medio; et sic de aliis, ut patet per intellectum, discursum per regulas.

In angelo est differentia. Nam suus intellectus, voluntas et memoria differentes sunt inter se.

Aequalitas intelligendi, amandi et recolendi est in angelo, ratione obiecti supremi, ut Deus, qui aequaliter est intelligibilis, amabilis et recolibilis.

In angelo est minoritas; nam ex nihilo ipse est creatus.

3. DE TERTIO SUBIECTO, QUOD EST DE CAELO

Caelum habet bonitatem naturalem, magnitudinem et durationem, etc. Et definitur sic: Caelum est prima substantia mobilis.

In eo non est contrarietas. Non enim est ex principiis contrariis compositum. In ipso enim sunt instinctus et appetitus naturales, et per consequens motus, sine quo non posset habere naturam, instinctum et appetitum.

Verumtamen in eo est principium. Efficiens enim est in inferioribus; et etiam est constitutum ex sua forma et materia specifica, ut agat per suam speciem.

Suus motus est ei finis et quies.

Caelum est in suo loco, sicut corpus in sua superficie.

Adhuc est in tempore. Ipsum namque novum est; et est etiam in tempore, sicut

efficiens in suo effectu. Et sic de aliis suis accidentibus suo modo.

4. DE QUARTO SUBIECTO, QUOD EST HOMO

Homo est compositus ex anima et corpore. Ratione cuius deductibilis est per principia et regulas duobus modis, videlicet modo spirituali et modo corporali. Et definitur sic: Homo est animal homificans. In homine sunt omnia principia et regulae dupliciter propter duplicitatem naturae, scilicet spiritualis et corporalis, ex quibus est constitutus. Et ideo est magis generalis, quam aliud ens creatum. Ratione cuius potest dici procul dubio, quod homo est maior pars mundi.

5. DE QUINTO SUBIECTO, QUOD EST IMAGINATIVA

In imaginativa sunt principia et regulae specificae ad imaginandum imaginabilia; sicut in adamante ad attrahendum ferrum. Et definitur sic: Imaginativa est illa potentia, cui proprie competit imaginare. Et ideo imaginativa ducta est per principia et regulas, quae convenientiunt imaginativae. Intellectus quidem de ipsa habet magnam notitiam, etiam de his, quae sibi convenientiunt; imaginativa abstrahit speciem a sensatis cum sensibus particularibus, et hoc cum suis correlativis, per secundam speciem significatis. Et cum bonitate facit species illas bonas; et cum magnitudine magnificat illas; sicut quando imaginatur unum magnum montem aureum. Cum minoritate autem minorificat eas; sicut quando imaginatur unum punctum indivisibilem. Imaginativa habet instinctum, sicut bruta animalia habent industriam ad vivendum, et sicut capra ad evitandum lupum. Imaginativa habet appetitum ad imaginandum imaginabile, ut quiescat in illo, imaginando illud.

Sensus particulares utentes sensibilibus impediunt imaginativae suum actum, quod non potest habere; sicut videns cum oculis coloratum. Et tunc temporis imaginativa non potest habere suum actum, videlicet quia imaginari non potest imaginabile peregrinum, quoque habens oculos claudit illos, et tunc imaginativa habet suum actum, sive potest habere illum.

Videns magis attingit coloratum videndo, quam imaginando; sensatum enim est magis circa ipsum sensum. Imaginativa autem mediante sensu imaginabile attingit. Imaginativa non est ita generalis potentia in sensatis, sicut sensitiva; ut patet per tactivam, cum qua homo tenens lapidem in uno et eodem tempore sentit diversa plura, videlicet lapidis ponderositatem, frigiditatem, asperitatem atque duritatem; imaginativa autem nequaquam, nisi successive. Et sic de aliis similibus istis. Et haec sufficient causa brevitatis.

6. DE SEXTO SUBIECTO, QUOD EST SENSITIVA

Principia et regulae sunt in sensitiva per modum specificum. Nam unum posse habet per visum; aliud per auditum, etc. Et hoc maxime faciunt duas proprietates, instinctus et appetitus. Et definitur sic: Sensitiva est potentia, cui proprie competit sentire. Sensitiva causat sensata cum suis principiis et regulis specificis. Ipsa est generalis per sensum communem; particularis autem per sensus particulares. Per sensum communem habet correlativos communes; per particulares autem sensus habet correlativos particulares. Vita radicalis sensitivae vivit ex vita vegetabili, cum quo est connexa, et in ea plantata, sicut vegetativa in elementativa. Sensitiva per omnes sensus sensat obiecta; sicut per visum sensat coloratum, et per auditum vocem, mediante affatu, ei nominante illam. Absque enim affatu auditus quidem non potest sensare vocem. Et in isto passu cognoscit intellectus, quod affatus sit sensus.

7. DE SEPTIMO SUBIECTO, QUOD EST VEGETATIVA

In vegetativa sunt principia et regulae specificae, cum quibus plantae agunt secundum suas species, in quibus sunt. Piper enim agit secundum suam speciem, et rosa secundum suam, et lily secundum suam, etc. Principia vegetativae condensiora sunt, quam sensitivae principia; et sic sensitivae [7] principia, quam imaginativae principia. Et definitur sic: Vegetativa est potentia, cui proprie competit vegetare. Ipsa quidem sic vegetat elementata suo modo, sicut sensitiva sensat vegetata sive elementata. Vegetativa transsubstaniat elementativam in suam speciem per modum generationis; et ex illa vivit, crescit et nutritur. Vegetativa quidem moritur, elementativa sibi deficiente; sicut lumen moritur in lampade, oleo deficiente.

8. DE OCTAVO SUBIECTO, QUOD EST ELEMENTATIVA

In elementativa sunt principia et regulae specifice, cum quibus habet multas species; ut aurum et argentum, et huiusmodi. Et definitur sic: Elementativa est potentia, cui proprie competit elementare. Ipsa habet correlativos communes, sicut et sensitiva; et sic de suis particularibus potest dici, videlicet de igne, aere, aqua, terra. Quae habent suos correlativos, sine quibus ipsa elementa esse non possunt; sicut et correlativa absque elementis non possunt esse, quae sunt ultima fundamenta ipsius elementativae. Et elementativa per ipsa habet punctos, lineas et figuras, longum, latum et profundum, et corpus plenum, qualitates et complexiones, duritatem, asperitatem, levitatem, ponderositatem, etc. Et in isto passu cognoscit intellectus, quod elementa sunt actualiter in elementatis, tamen remisso modo. Nam aliter elementata non haberent, ex quo essent; nec essent de genere substantiae; neque haberent formam, materiam, motum, instinctum, longum, latum, plenum, neque appetitum; quod est valde impossibile et absurdum dicere.

9. DE NONO SUBIECTO, QUOD EST INSTRUMENTATIVA

Istud subiectum est de instrumentalitate. Et consideratur duobus modis, scilicet naturaliter; sicut oculus, qui est instrumentum ad videndum. Et moraliter; sicut iustitia ad iudicandum, et martellus ad fabricandum.

Instrumentum quidem naturale potest cognosci, deducendo ipsum per principia et regulas huius Artis, specifico modo. Similiter et instrumentum morale per eadem principia et regulas, suo modo specifico.

Differunt enim inter se instrumenta naturalia et moralia. Talem autem deductionem sive discursum dimittimus intellectui bene intuenti. Et si intellectus artistae deficit in tali deductione, recurrat ad Artem magnam, in qua largius tractamus de moralibus. Sed quia de moralibus mentionem facimus in alphabeto, idcirco volumus definire instrumenta moralia, ut per definitiones et principia et regulas artista habeat notitiam de moralibus.

1. Instrumentativa est potentia, cum qua moralis agit moraliter.
2. Iustitia est habitus, cum quo iustus agit iuste.
3. Prudentia est habitus, cum quo prudens utitur prudenter.
4. Fortitudo est habitus, cum quo fortis corde agit viriliter.
5. Temperantia est habitus, cum quo temperatus utitur in agendo temperate.
6. Fides est habitus, cum quo aliquis credit id esse verum, quod non sentit nec intelligit.
7. Spes est habitus, cum quo aliquis sperat veniam a Domino dari et gloriam, et confidit se in suo bono et potenti amico.
8. Caritas est virtus, cum qua habens propria bona illa facit communia.
9. Patientia est habitus, cum quo patiens vincit, et non vincitur.
10. Pietas est habitus, cum quo pius dolet de dolore proximi sui.
11. Avaritia est habitus, cum quo dives est pauper et mendicat.
12. Gula est habitus, cum quo gulosis est incarceratus in posterum in infirmitate et paupertate.

13. Luxuria est habitus, cum quo homo utitur suis potentiis indebit et contra matrimonium.
14. Superbia est habitus, cum quo homo superbus conatur hominibus superesse; et est contra humilitatem.
15. Accidia est habitus, cum quo accidiosus condolet de bonis alterius, et congaudet de malis illius.
16. Invidia est habitus, cum quo invidiosus appetit iniuste bona alterius.
17. Ira est habitus, cum quo iratus ligat suam deliberationem et libertatem.
18. Mendacium est habitus, cum quo mendax fatur sive testatur contra rei veritatem.
19. Inconstantia est habitus, cum quo inconstans est multifarie variabilis.
- Dictum est de novem subiectis. De quibus artista potest habere notitiam, discurrendo ipsa per principia et regulas huius Artis.
- ## X. Decima pars. Quae est de applicatione
- Applicatio dividitur in tres partes. Prima est, quando applicatur implicitum ad explicitum. Secunda est, quando abstractum applicatur ad concretum. Tertia, quando quaestio applicatur ad loca huius Artis. Et primo de prima parte sic dicimus:
- Si termini quaestionis sunt impliciti, applicentur ad terminos huius Artis applicatos [8]; sicut quando quaeritur: Utrum Deus sit? Aut: Utrum angeli sint? Et sic de aliis applicentur ad bonitatem, magnitudinem, etc., videlicet: Utrum sit bonum, magnum [9], etc. esse Deum et esse angelum?
 - De secunda parte sic est dicendum: Si termini quaestionis sunt abstracti, applicentur ad suos terminos concretos, sicut bonitas ad bonum, magnitudo ad magnum, color ad coloratum et sic de aliis.
- Et videatur, per quem modum se habeat terminus abstractus et terminus concretus, discurrendo per principia et regulas.
- Tertia pars est de applicatione ad loca. Et dividitur in tredecim partes. Quae sunt hae, videlicet: (1) prima figura, (2) secunda, (3) tertia, (4) quarta figura, (5) definitiones, (6) regulae, (7) tabula, (8) evacuatio tertiae figurae, (9) multiplicatio quartae figurae, (10) mixtio [10] principiorum et regularum, et (11) novem subiecta, (12) centum formae, (13) quaestiones.
- 1-11. Istis partibus praenominatis applicentur materiae quaestionum, secundum quod eis competit. Nam si materia quaestionis competit primae figurae, ipsa applicetur ad primam figuram, et solutio quaestionis hauriatur a textu ipsius figurae, tali modo affirmando aut negando, quod textus remaneat illaeus. Et sicut diximus de prima figura, ita potest dici de aliis partibus suo modo. Et haec de applicatione sufficient suo modo causa brevitatis. Et si intellectus artistae deficit in applicando terminos, recurrat ad Artem magnam. Nam in ea de his largius pertractatur.
- ## 12. DE CENTUM FORMIS
- In ista parte ponuntur centum formae cum earum definitionibus, ut subiectum extendatur ad intellectum. Nam per formarum definitiones intellectus quidem erit condicionatus ad discurrendum illas per principia et regulas. Et per talem discursum intellectus habebit notitiam de formis, positis in quaestionibus, definitionibus. Ideo formae cum suis definitionibus sunt hae:
- Entitas est causa, ratione cuius aliquod ens causat aliud ens.

2. Essentia est forma, ab esse abstracta et in eo sustentata.
3. Unitas est forma, cui proprie competit unire.
4. Pluralitas est forma, aggregata ex pluribus, numero differentibus.
5. Natura est forma, cui proprie competit naturare.
6. Genus est ens valde consideratum et valde confusum, quod de pluribus differentibus specie praedicatur.
7. Species est ens, quod de pluribus differentibus numero praedicatur.
8. Individuitas est terminus, qui magis distat a genere, quam aliud ens.
9. Proprietas est forma, cum qua agens specifice agit.
10. Simplicitas est forma, quae magis distat a compositione, quam aliquod aliud ens.
11. Compositio est forma, aggregata ex pluribus essentiis.
12. Forma est essentia, cum qua agens agit in materiam.
13. Materia est essentia simpliciter passiva.
14. Substantia est ens, per se existens.
15. Accidens est forma, non per se existens, nec ad suum finem principaliter se habens.
16. Quantitas est ens, ratione cuius subiectum est quantum, et cum ea ipsum agit quantum.
17. Qualitas est ens, ratione cuius principia sunt qualia.
18. Relatio est forma respectiva ad multa diversa, sine quibus non potest esse.
19. Actio est forma, inhaerens passo.
20. Passio est ens, subsistens et inhaerens actioni.
21. Habitus est forma, qua subiectum induitur.
22. Situs est positio partium, recte et debite ordinatarum in subiecto.
23. Tempus est ens, in quo entia creata sunt incepta et nova. Vel: Tempus est ens, ex multis nunc constitutum secundum ante et post.
24. Locus est accidens, per quod entia sunt locata. Vel: Locus est superficies, ambiens et continens immediate partes intraneas corporis.
25. Motus est instrumentum, cum quo movens movet motum. Vel: Motus est id, quod sapit naturam principii, medii et finis.
26. Immobilitas est ens, nullum appetitum habens ad movendum.
27. Instinctus est figuralitas et similitudo intellectus.

28. Appetitus est forma et similitudo voluntatis.
29. Attractio est forma, cum qua attrahens attrahit attractum. Vel: Attractio est quaedam forma, habens instinctum et appetitum attrahendi aliquid ad subiectum.
30. Receptio est forma, cum qua recipiens recipit receptum. Vel: Receptio est quaedam forma, habens instinctum et appetitum recipiendi aliquid in subiecto.
31. Phantasia est similitudo, abstracta a rebus per imaginationem.
32. Plenitudo est forma, a vacuitate remota.
33. Diffusio est forma, cum qua diffundens diffundit diffusibile.
34. Digestio est forma, per quam digerens digerit digestibile.
35. Expulsio est forma, cum qua natura expellit ea, quae non competit subiecto.
36. Significatio est revelatio secretorum, cum signo demonstratorum.
37. Pulchritudo est quaedam forma speciosa, recepta a visu vel auditu vel imaginatione vel conceptu vel delectatione.
38. Novitas est forma, ratione cuius subiectum habituatur novis habitibus.
39. Idea in Deo est Deus. Idea autem in creatione est creatura.
40. Mathematica [11] est forma, cum qua intellectus humanus denudat substantiam ab accidentibus.
41. Ens, in potentia existens, est forma in subiecto existens absque motu, quantitate, qualitate, et huiusmodi.
42. Punctitas est essentia puncti naturalis, existentis minoris partis corporis.
43. Linea est longitudo, constituta ex pluribus punctis continuis, cuius extremitates sunt duo puncta.
44. Triangulus est figura, habens tres angulos acutos, tribus lineis contentos.
45. Quadrangulus est figura, habens quattuor angulos rectos.
46. Circulus est figura, linea circulari contenta.
47. Corpus est substantia, ex punctis, lineis et angulis plena.
48. Figura est accidens, constitutum ex situ et habitu.
49. Generales rectitudines sunt sex, ex quibus corpus est centrum per lineas diametrales.
50. Monstruitas est deviatio motus naturae.
51. Derivatio est subiectum materiale, per quod particulare descendit ab universali.
52. Umbra est habitus privationis.
53. Speculum est corpus diaphanum, dispositum ad recipien-dum omnes figuram, ei

repraesentatas.

54. Color est habitus, per figuram contentus.

55. Proportio est forma, cui proprie competit proportionare.

56. Dispositio est forma, cui proprie competit disponere.

57. Creatio in aeternitate est idea; in tempore autem creatura est.

58. Praedestinatio in sapientia Dei est idea; in creatione autem est creatura.

59. Misericordia in aeternitate est idea; in praedestinato autem est creatura.

60. Necessitas est forma, quae aliter se non potest habere. Sed necessitatus est ens, continens illam.

61. Fortuna est accidens, inhaerens subiecto. Sed fortunatus est homo, dispositus ad illam.

62. Ordinatio est forma, cui proprie competit ordinare. Ordinatus autem est suum proprium subiectum.

63. Consilium est dubitabilis propositio; et consultus est sua quies.

64. Gratia est forma primitiva, in gratiato posita sine gratiati merito.

65. Perfectio est forma, cui proprie competit perficere in subiecto perfecto.

66. Declaratio est forma, in qua intellectus quiescit distinguendo. Declaratus autem est suum subiectum, in quo declaratio est habitus.

67. Transsubstantiatio est actus naturae in transsubstantiato, denudata forma antiqua et induita forma nova.

68. Alteratio est forma, nata in alterato.

69. Infinitas est forma, habens actum infinitum, ab omni finito remota.

70. Deceptio est habitus positivus decipientis; et est habitus privativus decepti.

71. Honor est habitus activus in honorante; passivus autem est in honorato.

72. Capacitas est forma, cum qua capax tantum potest continere et recipere, quantum potest ei evenire.

73. Existencia est forma, cum qua existens existit id, quod est. Agentia est forma, movens existentem ad terminum ad quem.

74. Comprehensio est similitudo infinitatis, et apprehensio finitatis.

75. Inventio est forma, cum qua intellectus invenit inventum.

76. Similitudo est forma, cum qua assimilans assimilat sibi suum assimilatum.

77. Antecedens est forma, causans consequens. Consequens autem est subiectum, in quo antecedens quiescit.

78. Potentia est forma, cum qua intellectus attingit obiectum. Obiectum autem est subiectum, in quo intellectus quiescit. Actus est connexio potentiae et obiecti.

79. Generatio in creaturis est forma, cum qua agens causat formas novas. Corruptio est forma, cum qua corrumpens privat formas antiquas. Privatio autem existit in medio ipsarum.

80. Theologia est scientia, quae loquitur de Deo.

81. Philosophia est subiectum, per quod intellectus se contrahit ad omnes scientias.

82. Geometria est ars, inventa ad mensurandum lineas, angulos et figuras.

83. Astronomia est ars, cum qua astronomus cognoscit virtutes et motus, quos caelum habet in inferioribus effective.

84. Arithmetica est ars, inventa ad numerandum multas unitates.

85. Musica est ars, inventa ad ordinandum multas voces concordantes in uno cantu.

86. Rhetorica est ars, inventa, cum qua rhetorius ornat et colorat sua verba.

87. Logica est ars, cum qua logicus invenit naturalem coniunctionem inter subiectum et praedicatum.

88. Grammatica est ars inveniendi modum recte loquendi recteque scribendi.

89. Moralitas est habitus ad agendum bonum sive malum.

90. Politica est ars, cum qua burgenses procurant publicam utilitatem civitatum.

91. Ius est actus, regulatus in homine, de iustitia habituato.

92. Medicina est habitus, cum quo medicus procurat sanitatem patientis.

93. Regimen est forma, cum qua princeps regit populum suum.

94. Militia est habitus, cum quo miles iuvat principem, ut iustitiam possit tenere.

95. Mercatura est habitus, cum quo mercator scit emere et vendere.

96. Navigatio est ars, cum qua nautae per mare sciunt navigare.

97. Conscientia est forma, cum qua intellectus affligit animam de commissis.

98. Praedicatio est forma, cum qua praedicator informat populum ad habendum bonos mores, evitando malos.

99. Oratio est forma, cum qua orans loquitur Deo sanctifice.

100. Memoria est ens, cum quo entia sunt recolibilia.

XI. De undecima parte. Quae est de quaestionibus

Haec pars dividitur in duodecim partes seu loca, disposita et proportionata ad quaestiones, secundum materiae diversitatem ex qua sunt. Nam in uno loco sive parte est significata solutio unius quaestionis, et in alio loco solutio alterius quaestionis. Propter quod diversimode applicabimus quaestiones ad praedicta loca.

Et hoc duobus modis, videlicet faciemus aliquas quaestiones quas solvemus; et alias, quas non solvemus, similiter faciemus. Et istas dimittemus artistae bene intuenti, ut ipse bene abstrahat solutionem ab illa parte sive loco, cui quaestiones transmittemus; nam in illa parte sive loco solutio est significata. Hic vero paucas quaestiones faciemus et solvemus causa brevitatis. Nam haec Ars abstracta est ab Arte magna, ut ipsa brevius tractetur, ut intellectus sub paucis verbis apprehendat multa. Et sic intellectus est magis universalis. Et per solutiones istarum quaestionum, sic positas seu datas, poterit dari solutio aliarum quaestionum suo modo.

Loca sive partes, ad quas transmittemus quaestiones, sunt duodecim, ut iam supra dictum est, videlicet: (1) prima figura, (2) secunda figura, et (3) tertia figura, (4) quarta figura, (5) definitiones, (6) regulae, (7) tabula, (8) evacuatio tertiae figurae (9) multiplicatio quartae figurae, (10) mixtio principiorum et regularum, (11) novem subiecta, (12) centum formae.

Et primo de prima parte sive loco dicemus.

1. DE QUAESTIONIBUS PRIMAE FIGURAE

1. Quaestio: Utrum sit aliud ens, in quo subiectum et praedicatum convertantur in identitate essentiae, naturae et numeri per totam primam figuram? Et est respondendum, quod sic. Nam alias conversio subiecti et praedicati et aequalitas essent destructae absolute; et aeternitas esset superius per infinitatem durationis, et sua bonitas, magnitudo, potestas, etc. essent inferius per finitatem; quod est impossibile.

2. Quaeritur: Quid est illud ens, in quo subiectum et praedicatum convertuntur? Et respondendum est, quod Deus est illud ens. Talis quidem conversio non potest esse, nisi in subiecto infinito et aeterno.

3. Quaeritur: Utrum divina bonitas habeat ita in se magnam bonificationem, sicut divinus intellectus intellectionem?

4. Quaeritur: Quare Deus ita in se habet magnam agentiam, sicut existentiam?

5. Quaeritur: Deus de quo potest tantum, quantum ipse est?

6. Quaeritur: Quare homo et animal non convertuntur? Et ad hoc respondendum est: Ex eo, quia conversio non potest fieri inter maius et minus, sed inter aequalia.

7. Quaeritur: Utrum in angelo sua potestas, intellectus et voluntas convertantur? Et respondendum est: Non. Alioquin ipse posset habere ita infinitum actum et aeternum, sicut Deus.

2. DE QUAESTIONIBUS SECUNDÆ FIGURÆ

Quaestiones secundæ figuræ tribus modis possunt fieri. Sicut homo et leo, qui per differentiam differunt specie; et per concordantiam convenient in genere; et per contrarietatem contrariantur, videlicet per corruptibile et incorruptibile. Et sic de aliis suo modo.

8. Quaeritur: Utrum differentia sit magis generalis, quam concordantia et contrarietas? Ad quod respondendum est, quod sic, eo quia ubicumque est concordantia et contrarietas, est differentia; sed non e converso in omnibus. In multis enim reperitur differentia et concordantia, et tamen in illis non est contrarietas naturaliter; sicut in entibus spiritualibus.

9. Quaeritur: Quid est maius principium, concordantia aut contrarietas? Dicendum est, quod concordantia. A concordantia descendunt principia positiva, a contrarietate autem privativa.

10. Quaeritur: Utrum ista definitio sit magis ostensiva, dicendo sic: Homo est animal

homificans; vel: Homo est ens, cui proprio competit homificare, quam ista: Homo est animal rationale mortale? Et respondendum est, quod sic. Ratio huius est, quia homificatio soli homini competit, rationabilitas autem et mortalitas [\[12\]](#) multis.

Per triangulum principii, medii et finis possunt fieri quaestiones tribus modis. Primus modus est, quando quaeritur:

11. Quare est una prima causa et non plures? Cui respondendum est, ex eo, ut unus finis sit infinitus.

Secundus modus est, quando quaeritur:

12. Utrum medium, existens inter subiectum et praedicatum, habeat quantitatem continuam aut discretam? Et est respondendum, quod continuam habet, respectu medii extremitatum; discretam autem, respectu medii coniunctionis et mensurationis.

Tertius modus est, quando quaeritur:

13. Qualis finis est ultimus in subiecto? Et respondendum est, quod finis proprius, sed non appropriatus.

Per triangulum maioritatis [\[13\]](#), aequalitatis et minoritatis possunt fieri quaestiones tribus modis. Per maioritatem, sicut quando quaeritur:

14. Quare Deus est supra angelum, et angelus supra hominem? Et respondendum est, quod Deus est supra angelum, eo quia bonitas divina et magnitudo, etc. distant per infinitatem a quantitate, et per aeternitatem a tempore; bonitas autem angeli et magnitudo, etc. non; sed ipsa sunt supra bonitatem, magnitudinem hominis, etc., eo quia subiectum, in quo sunt, distat a divisione et susceptione; sed bonitas, magnitudo, etc. corporis hominis non.

Secundus modus est, quando quaeritur:

15. In anima quare intellectus, voluntas et memoria sunt aequales per essentiam? Cui respondendum est: Ex eo, quia prima causa per aequalitatem suae bonitatis, magnitudinis, etc. est intelligibilis, recolibilis et amabilis aequaliter. Et in isto passu cognoscit intellectus, quod demonstratio potest fieri tribus modis: per quid, aut per quia, aut per aequalitatem vel aequiparantiam.

Tertius modus est, quando quaeritur:

16. Quare peccatum est magis circa nihil, quam circa aliquod aliud ens? Et dicendum est, quod propter hoc, quia magis repugnat fini essendi.

17. Quaeritur: Utrum differentia, quae est inter sensuale et sensuale, sit maior, quam illa, quae est inter sensuale et intellectuale, et quam illa, quae est inter intellectuale et intellectuale?

18. Adhuc: Utrum ista differentia, quae est inter principium et medium, sit maior, quam illa, quae est inter medium et finem?

19. Similiter potest quaeri de differentia, quae est inter substantiam et substantiam, etc. Et respondendum est: Per ea, quae sunt significata in triangulis supra dictis subiective et obiective, mediante regula de B.

3. DE QUAESTIONIBUS TERTIAE FIGURAE

Dictum est in tertia figura, quod quodlibet principium applicatur alteri. Et ideo quaeritur:

20. Utrum contrarietas sit tantum applicabilis bonitati, magnitudini, etc., quantum

concordantia? Et dicendum est, quod non. Contrarietas enim applicatur eis privando, contrariando, concordantia autem ponendo et concordando.

Dicitur in tertia figura: Bonitas est magna. Et ideo quaeritur:

21. Quid est bonitas magna? Et respondendum est, quod bonitas magna est illa, quae absque contrarietate et minoritate convenit cum omnibus principiis et suis correlativis.

22. Quaeritur: Bonitas ubi est? Vade ad cameram BI, et recipias significata.

23. Quaeritur: Bonitas de quo est?

24. Quaeritur: Bonitas quo modo est? Vade ad cameras BD et BK, et accipias earum significata. Et sic de aliis.

25. Item quaeritur: Quando est intellectus universalis et particularis?

4. DE QUAESTIONIBUS QUARTAE FIGURAE

26. Quaeritur per cameram BCD: Utrum aliqua bonitas sit magna infinite, sicut aeternitas? Et respondendum est, quod sic; alioquin tota magnitudo aeternitatis non esset bona.

27. Per cameram BEF quaeritur: Utrum Deus sit ita potens per suam bonitatem, sicut per suum intellectum? Vade ad illam cameram, et recipe significata suorum correlativorum et suarum definitionum.

28. Quaeritur: Utrum angelus producat angelum, cum sit superius, sicut homo hominem, cum sit inferius? Respondendum est, quod non. Angelus enim non recipit augmentationem ab extra, quia evacuaret suam essentiam; homo autem sic, ratione corporis.

5. DE QUAESTIONIBUS PER DEFINITIONES PRINCIPIORUM

29. Quaeritur: Utrum Deus sit ens necessarium?

30. Quaeritur: Utrum unitas possit esse infinita absque actu infinito?

31. Quaeritur: Utrum sit unus Deus singularis?

32. Quaeritur: Utrum Deus possit esse malus? Vade ad definitionem bonitatis, magnitudinis et aeternitatis, et teneas ea, quae tibi significant. Nam si bonitas est magna et aeterna, iam necessarium est, quod bonitas sit ratio bono magno et aeterno, quod producat bonum magnum et aeternum. Et sic de aliis quaestionibus, quae possunt fieri per definitiones principiorum.

6. DE QUAESTIONIBUS PER REGULAS

33. Quaeritur: Utrum credere praecedat intelligere?

34. Quaeritur: Quae definitio [14] est melior et clarior, aut illa, quae datur per potentiam et suum specificum actum, vel illa, quae datur per genus et differentiam? Et respondendum est, quod illa, quae datur per potentiam et per suum specificum actum. Per illam quidem habetur cognitio subiecti et actus eius specifici; per alteram autem nequaquam, nisi partium tantum.

35. Quaeritur: Utrum potentia extra suam essentiam habeat actum?

36. Quaeritur: Utrum intellectus sit agens in memoria, et in voluntate patiens?

37. Utrum intellectus possit habere obiectum absque sensu?
38. Utrum divina potestas possit habere actum infinitum?
39. Utrum actus possit esse absque differentia?
40. Utrum actus sit possessus a potentia, vel ab obiecto, vel ab utroque?
41. Utrum substantia possit per se existere absque suis causis?
42. Utrum voluntas habeat posse in intellectu per credere, et intellectus in voluntate per intelligere?
43. Utrum in anima voluntas et memoria sint inaequales?
44. Utrum intellectus absque suis correlativis possit esse universalis aut particularis?
45. Utrum intellectus, quando facit scientiam, facit ipsam per proprietatem et differentiam?
46. Utrum intellectus disponat amare et memorare, et e converso?
47. Utrum intellectus in uno et eodem tempore possit credere et intelligere?
48. Utrum intellectus in se ipso faciat scientiam?
49. Quaeritur: Quo modo intellectus facit speciem?
50. Utrum intellectus cum sua specie imperet voluntati et memoriae, quod obiectent illam speciem?

Sicut applicavimus quaestiones regularum ad intellectum, sic possunt applicari ad alias potentias suo modo.

7. DE QUAESTIONIBUS, FACTIS PER TABULAM

51. Quaeritur: Utrum mundus sit aeternus? Vade ad columnam BCD, et teneas negativam. Et invenies in camera BCTB, quod si aeternus est, sunt multae aeternitates differentes specie, et sunt concordantes per cameram BCTC contra cameram BCTD; quod est impossibile. Unde sequitur, quod de quaestione negativa est tenenda; et hoc probat regula B.
52. Quaeritur: Utrum Deus tantum possit esse infinitus per suam magnitudinem, quantum per suam aeternitatem? Vade ad columnam CDE, et ad cameram CDTC, tenendo affirmativam contra cameram CDTD.
53. Utrum tantum Deus possit per aeternitatem, quantum per intellectum? Vade ad columnam DEF et ad cameram DETD.
54. Utrum Deus sit tantum potens per suum posse, sicut per suum intelligere et amare? Vade ad columnam EFG. Et teneas affirmativam per cameram EFTE et per cameram EFTF et per cameram EFTG, usquequo tota columna erit consummata.
55. Utrum intellectus suus et sua voluntas sint maiores, quam sua virtus? Vade ad columnam FGH. Et teneas negativam per omnes cameras ipsius columnae, hauriendo significata camerarum.
56. Utrum divina veritas sit in tantum virtuosa per aequales correlativos, sicut divina voluntas? Vade ad columnam GHI. Et teneas affirmativam per omnes cameras ipsius

columnae.

57. Utrum in Deo sua virtus, gloria et veritas habeant id, quod sunt aequales, et a tempore, loco et minoritate remotae? Vade ad columnam HIK. Et teneas affirmativam per omnes cameras.

8. DE QUAESTIONIBUS, FACTIS PER EVACUATIONEM TERTIAE

FIGURAE

In camera BC dictum est, quod bonitas est magna. Modo quaeritur:

58. Utrum bonitas sit magna? Et:

59. Quid est sua magnitudo? Et:

60. Bonitas et magnitudo in quo concordant? Et:

61. Utrum possint concordare absque differentia?

Et respondendum est, quod bonitas est magna, ut patet per definitionem magnitudinis; et sua magnitudo est, habere suos correlativos, ut per secundam speciem regulae C patet. Et concordant, quia bonitas est magna per magnitudinem, et e converso. Iam quidem concordare nequaquam possent absque differentia suorum relativorum.

Et haec de evacuatione tertiae figure sufficient causa brevitatis. Nam per hoc, quod de ipsa diximus, potest artista facere et solvere quaestiones per alias cameras.

9. DE QUAESTIONIBUS, FACTIS PER MULTIPLICATIONEM

QUARTAE FIGURAE

62. Quaeritur: Per quem modum intellectus condicionat se ad generalem per generale intelligere? Vade ad multiplicationem quartae figure. Et videoas, per quem modum intellectus multiplicat condiciones, cum quibus multiplicat obiecta et suum intelligere, ut per multas et magnas scientias sit generalis et multis habitibus indutus. Et haec de multiplicatione quartae figure sufficient causa brevitatis.

10. DE QUAESTIONIBUS, FACTIS PER MIXTIONEM PRINCIPIORUM ET REGULARUM

63. Quaeritur: Utrum bonitas sit discursiva per magnitudinem et durationem, et e converso? Et respondendum est, quod sic, ut significatum est per tertiam figuram, faciendo de subiecto praedicatum.

64. Quaeritur: Quid est bonitas in magnitudine, duratione, etc.? Et respondendum est, quod in magnitudine est magna, et in duratione durans.

65. Quaeritur: Quid habet bonitas in magnitudine, duratione, etc.? Ad quod dicendum est, quod ipsa habet correlativos magnos in magnitudine et in duratione durabiles. Et sicut exemplificavimus de bonitate, ita potest exemplificari de aliis principiis suo modo. Et haec de mixtione sufficient causa brevitatis.

11. DE QUAESTIONIBUS NOVEM SUBIECTORUM

11.1. DE QUAESTIONIBUS PRIMI SUBIECTI, QUOD EST DEUS

66. Quaeritur: Utrum Deus sit? Et respondendum est, quod sic, ut probatum est in quaestionibus primae figure.

67. Quaeritur: Quid est Deus? Et respondendum est, quod Deus est ens, qui tantum agit in se, quantum ipse est.

68. Per secundam speciem regulae C [\[15\]](#) quaeritur: Quid habet Deus in se coessentialiter? Ad quod respondendum est, quod habet suos correlativos, sine quibus non posset habere immensas et aeternas rationes.

69. Per tertiam speciem quaeritur: Quid est Deus in alio? Ad quod respondendum est, quod ipse est creans, gubernans, et huiusmodi.

70. Per quartam speciem regulae C quaeritur: Deus quid habet in alio? Ad quod respondendum est, quod habet in mundo posse et dominium, et in hominibus iudicium et actum gratiae et misericordiae et humilitatis, patientiae et pietatis. Et haec de Deo sufficient causa brevitatis.

11.2. DE QUAESTIONIBUS [\[16\]](#) SECUNDI SUBIECTI, QUOD EST ANGELUS

71. Quaeritur: Utrum angeli sint? Et respondendum est, quod sic. Si enim illud, quod videtur minus esse simile Deo, est, et multo magis id, quod maius videtur esse simile Deo, est. [\[17\]](#)

Adhuc: Si aliquod compositum ex corporali et intellectuali est, multo magis id, quod est compositum ex intellectuali et intellectuali, est.

Amplius: Si angeli quidem non essent, scala differentiae et concordantiae esset evacuata, et per consequens mundus; quod est impossibile.

72. Quaeritur: Angelus de quo est, et cuius est? Et respondendum est per regulam D, quod est de se ipso; sua enim essentia non potest esse punctualis neque linealis. Et per secundam speciem eiusdem regulae est de suis correlativis spiritualibus, scilicet de suis -tivis et -bilibus et -are, ex quibus est compositus. Per -tivos est activus, per -bile est receptivus, et -are est actus, existens intra -tivos et -biles. Per tertiam speciem est dicendum, quod angelus est Dei. Et haec de angelis sufficient causa brevitatis.

11.3. DE QUAESTIONIBUS TERTII SUBIECTI, QUOD EST CAELUM

73. Utrum caelum moveat se ipsum? Et respondendum est, quod sic, ut sua principia habeant correlativos substantiales et proprios per suas constellationes.

74. Utrum caelum moveat se ad locum? Et respondendum est, quod sic, in se et in inferioribus circulariter; sed non extra se. Ratio huius est, quia extra se nullam actionem habet vel habere potest.

75. Utrum angelus moveat caelum? Et respondendum est, quod non; quia si moveret, iam -tivi suorum correlativorum essent inferius, et -biles superius; et etiam per suam formam iam non moveret elementa nec elementata, sed per suam materiam; quod est impossibile.

76. Quaeritur: Utrum caelum habeat animam motivam? Et respondendum est, quod sic. Nam aliter sensitiva et vegetativa non haberent animas motivas, nec elementa haberent motum.

77. Quaeritur per primam speciem regulae de E: Quare est caelum? Et dicendum est, quod ex eo, quia ex sua forma et materia est constitutum.

78. Per secundam speciem regulae E quaeritur: Caelum quare est? Et respondendum est, ut entia inferiora possint habere motum. Et haec de caelo sufficient causa brevitatis.

11.4. DE QUAESTIONIBUS QUARTI SUBIECTI, QUOD EST HOMO

79. Quaeritur: Utrum homo de Deo possit habere maiorem notitiam affirmando aut negando? Et respondendum est, quod affirmando. Deus enim non est per illa, sine quibus ipse est, sed per illa, sine quibus esse non potest.

80. Quaeritur: Quare homo agit per formam specificam? Vade ad secundam speciem regulae E, et ibi est solutio implicata.

81. Utrum homo augmentans actus suos augmentet suam essentiam? Et respondendum est, quod nullus homo agit se ipsum.

82. Quaeritur: Quando homo desiderat recolere, et non potest recolere, quis istorum deficit plus, aut memoria aut intellectus? Cui dicendum est, quod memoria. Ipsa enim citius reddit speciem antiquam naturaliter intellectui, quam voluntati.

83. Quaeritur: Anima et corpus quo modo componunt hominem? Et respondendum est, quod in homine bonitas corporalis et spiritualis componunt unam bonitatem; et sic de aliis.

84. Quaeritur: Quid est vita hominis? Ad quod respondendum est, quod illa forma, quae est composita ex vegetativa, sensitiva et imaginativa et rationativa.

85. Quid est mors hominis? Respondendum est, quod dissolutio potentiae elementativae, vegetativae, sensitivae, imaginativae et rationativae.

86. Quaeritur: Utrum homo sit visibilis? Et dicendum est, quod non. Visus enim non potest videre, nisi colorem et figuram.

87. Quaeritur: Utrum in homine intellectus et memoria sint eadem potentia? Et respondendum est, quod non, quia si essent eadem potentia, intellectus iam non esset successivus in acquirendo species, neque traderet illas oblivioni, neque etiam eas ignoraret. Iterum: Quia minus [\[18\]](#) esset fortis in obiecto contra libertatem voluntatis. Et haec de homine dicta sufficient.

11.5. DE QUAESTIONIBUS QUINTI SUBIECTI, QUOD EST IMAGINATIVA

88. Quaeritur: Utrum imaginativa imaginetur imaginabilia suo modo, sicut sensitiva sensat sensibilia?

89. Quaeritur: Quae est causa, quare imaginativa abstrahit species a sensibilibus?

90. Quaeritur: Quid est imaginativa?

91. Utrum imaginativa habeat correlativos?

92. Utrum imaginativa augmentet se augmentando suum actum?

93. Utrum imaginativa sit altior potentia, quam sensitiva?

94. Utrum imaginativa habeat instinctum et appetitum specificos?

95. Sensitiva per quem modum impedit actum imaginativae?

96. Quare imaginativa non est ita potens in sensatis sicut sensitiva? Vade ad subiectum imaginativae.

97. Quaeritur: Utrum sensitiva senset imaginativam? Et respondendum est, quod potentiae inferiores non agunt in superioribus.

11.6. DE QUAESTIONIBUS SEXTI SUBIECTI, QUOD EST SENSITIVA

98. Quaeritur: Quae potentia istarum sentiat famem et sitim, aut gustus aut tactus? Et respondendum est, quod illa, quae magis disponit obiectum.

99. Utrum gustus sic sentiat famem aut sitim cum instinctu et appetitu, sicut visus coloratum cum colore? Vade ad secundam speciem regulae E.

100. Quaeritur: Sensitiva ex quo sensat sensata? Et respondendum est, quod quilibet sensus particularis sensat suum sensibile per formam specificam; sicut subiectum coloratum, subsistens cristallo, colorat ipsum.

101. Utrum sensitiva habeat quantitatem punctualem et linealem? Et respondendum est, quod sensitiva ita cito attingit obiectum de longe, sicut de prope.

102. Utrum sensitiva, sicut habet sensum communem, sic habeat communem potestatem, instinctum et appetitum?

103. Quaeritur: Quid est sensitiva?

104. Sensitiva cum quibus est communis et particularis?

105. Sensitiva ex quo vivit et nutritur?

106. Utrum sensitiva sit sensata? Vade ad subiectum sensitivae.

11.7. DE QUAESTIONIBUS SEPTIMI SUBIECTI, QUOD EST VEGETATIVA

107. Utrum vegetativa agat per speciem suam?

108. Utrum vegetativa habeat aliqua, ratione quorum sit communis et particularis, sicut sensitiva?

109. Utrum quantitas vegetativae sit punctualis aut linealis?

110. Quaeritur: Quid est vegetativa et quid habet in se ipsa per secundam speciem regulae C? [\[19\]](#)

111. Quaeritur: Vegetativa ex quo vivit et nutritur et crescit, et in quo subiecto est plantata?

112. Quid est mors vegetativae? Vade ad subiectum vegetativae, in quo solutiones praedictarum quaestionum sunt implicitae.

11.8. DE QUAESTIONIBUS OCTAVI SUBIECTI, QUOD EST ELEMENTATIVA

113. Quid est elementativa?

114. Utrum elementativa habeat multas species, sicut sensitiva?

115. Utrum elementativa habeat suos correlativos?

116. Utrum flamma candelae elementet lichenum lampadis in se ipsa, quando ipsum accedit?

117. Utrum flamma candelae sic accendat lichenum cum aere, sicut visus sensat coloratum cum luce?

118. Utrum elementativa sit causa longitudinis, latitudinis, profunditatis et plenitudinis?

119. Utrum elementativa sit communis species elementorum?

120. Utrum elementativa possit esse in subiecto, elementis remotis ab illo?

121. Utrum elementativa sit finis [20] punctorum, linearum et figurarum?

122. Utrum elementativa sic moveat se naturaliter cum suo instinctu et appetitu, levitate, gravitate, caliditate, et huiusmodi, sicut homo se ipsum artificialiter cum pedibus suis?

123. Utrum elementativa possit habere naturam absque correlativis substantialibus?

124. Utrum in elementatis [21] elementa sint actu?

125. Utrum elementativa habeat continuam quantitatem per omnia loca sub globo lunari?

126. Utrum sint duae caliditates, et duae siccitates, et duae albedines, et huiusmodi?
Solutio: Vade ad subiectum elementativae. Et abstrahas ab eo solutiones, cum intellectu condicionato et artificiato per Artem istam.

127. Utrum sit quintum elementum? Et respondendum est, quod non. In elementatis quidem sufficiunt quattuor complexiones.

11.9. DE QUAESTIONIBUS NONI SUBIECTI, QUOD EST INSTRUMENTATIVA

Superius iam fecimus quaestiones instrumentalitatis naturalis. Hic autem volumus facere moralis.

128. Quaeritur: Quid est moralitas?

129. Quaeritur: Quid est iustitia, prudentia?

130. Item quaeritur: Quid est avaritia et gula, etc.?

Vade ad nonum subiectum instrumentativae, et agas, secundum quod tibi est significatum per eius tractatum.

131. Adhuc quaeritur: Utrum iustitia sit bona? Et respondendum est, quod sic; quia si non, tunc iniustitia non esset mala.

132. Ulterius quaeritur: Utrum iustitia habeat correlativos? Et dicendum est, quod sic; quia si non, iam non posset esse habitus, nec haberet aliqua, in quibus esset sustentata et assituata. Et sicut dicitur de ipsis, ita possunt fieri quaestiones de iustitia per omnia principia sua et suas regulas. Et sicut dictum est de iustitia, ita potest dici de aliis habitibus virtuosis.

133. Utrum vitia simpliciter sint principia privativa? Et respondendum est, quod sic. Nam ipsa cum virtutibus nullam convenientiam habent. In virtutibus quidem agens et agibile et instrumenta ad invicem habent concordantiam in obiecto virtuoso. Et haec de moralibus sufficient causa brevitatis; maxime, quia in Arte magna de ipsis largius pertractavimus.

12. DE QUAESTIONIBUS CENTUM FORMARUM

Quaestiones centum formarum tot modis fieri possunt, quot quaelibet forma est differens in novem subiectis, sicut entitas, etc., quae est una forma in Deo, alia in angelo, et alia in caelo, etc. Sicut quando quaeritur:

134. Utrum entitas Dei sit principium ad omnes entitates? Et respondendum est, quod sic; eo quia sua bonitas est principium ad omnes bonitates, et sua magnitudo ad omnes magnitudines, et sua aeternitas ad omnes durationes. Hoc autem non potest dici de entitate angeli et caeli, etc. Et ideo forma, secundum quod est diversa ab aliis, est discursiva cum suis principiis et regulis.

135. Quaeritur: Utrum essentia et esse convertantur? Et respondendum est, quod in Deo convertuntur. In Deo enim nihil est superius neque inferius. Sed in angelo et caelo, etc. non convertuntur; eo quia esse in illis est per essentiam, et non e converso; et ideo in talibus essentia est superius, esse autem inferius.

Quaestiones per unum modum fieri possunt de unitate Dei, et per alium modum de unitate angeli, et per alium modum de unitate caeli, etc. Sicut quando quaeritur:

136. Utrum competit unitati Dei unire infinitum? Et respondendum est, quod sic. Nam absque unire infinito ipsa unitas non posset esse infinita; eo quia sua potestas esset finita et ligata, et in aeternitate esset otiosa; et sic posset dici de divina bonitate et magnitudine, etc.; quod est impossibile.

137. Si autem quaeratur de unitate angeli: Utrum ei competit unire? Respondendum est secundum condiciones suae unitatis, videlicet quod unus angelus cum alio unit unum loquendo moraliter obiective, unum amare, unum intelligere, unum bonificare. Non dico, quod unus angelus uniat alium angelum, quia non potest, ut iam dictum est. Nec etiam unum caelum potest unire aliud caelum. Sed effective unitas caeli causat unitates inferiores. De unitate autem hominis non est sic. Nam unus homo potest unire alium, generando alium. Et sic de aliis suo modo.

138. Quaeritur: Utrum in Deo sit pluralitas? Et respondendum est, quod sic, respectu suorum correlativorum, per secundam speciem regulae C significatorum. Sine quibus non potest habere in se infinitam et aeternam operationem bonificando, magnificando, aeternificando, etc.; et sic essent ligatae et otiosae suae rationes; quod est impossibile. De pluralitate autem angeli non est sic. Nam angelus compositus est ex -tivis et -bilibus respectu simplicitatis divinae. Et similiter caelum est iam magis compositum, quam angeli; et homo, quam caelum.

139. Quaeritur: Utrum in Deo sit natura? Et respondendum est, quod sic, ut habeat naturale recolere, intelligere et amare, et etiam naturalem bonitatem, magnitudinem, etc. Et ut ipsae rationes sint ei naturales, quod producat bonum infinitum et aeternum, ut competit ei naturare. De natura autem angelica non est sic; nam finita et nova est. Verumtamen ei competit naturare, eo quia habet species innatas et naturales, cum quibus obiective et naturaliter obiectat. Et sic de natura caeli potest dici secundum suum modum, et etiam secundum sua principia et regulas naturales et specificas, cum quibus naturaliter et specificie agit. Et sic de natura aliorum subiectorum potest dici suo modo.

Per ea, quae dicta sunt supra, potest artista facere quaestiones de centum formis et solvere eas, secundum quod quaestiones diversimode tractantur et deducuntur per novem subiecta, intra se differentia, conservando cuilibet formae suam definitionem, quam superius fecimus. Et in isto passu cognoscit intellectus, per quem modum est valde generalis ad faciendum multas quaestiones, ad solvendum illas per illum modum, qui est in evacuatione tertiae figurae et in multiplicatione quartae figurae. Et ideo quis posset numerare quaestiones et solutiones, quae fieri possunt? Et haec de quaestionibus centum formarum sufficient causa brevitatis.

XII. De duodecima parte. Quae est de habituatione

Haec pars est de habituatione huius Artis. Et ipsa dividitur in tres partes. Quarum prima est de tredecim partibus, in quas haec Ars dividitur. Et illas artista huius Artis debet habituare, ut ipse sciat applicare quaestionem ad illum locum seu loca, quaestioni dispositum seu disposita secundum proportionem materiae quaestionis.

Secunda pars est, quod habituet modum et processum textus huius Artis, tenendo modum textus ad probandum et solvendum quaestiones peregrinas illo modo, per quem sunt explicatae in textu: Sicut unum exemplum, per quod aliud est declaratum et exemplificatum.

Tertia pars est, quod ipse habeat modum multiplicandi quaestiones et solutiones ad unam et eandem conclusionem, ut per tertiam et quartam figuram et tabulam significatum est. Et haec de habituatione sufficient causa brevitatis.

XIII. De tertia decima parte. Quae est de modo docendi hanc Artem

Pars ista dividitur in quattuor partes. Prima est, ut artista bene sciat alphabetum cordetenus et figuras, definitiones et regulas atque assituationem tabulae.

Secunda pars est [22], ut ipse declareret bene textum scholaribus rationabiliter, et non liget se cum auctoritatibus aliorum. Et quod scholares praelegant textum; et si dubitaverint in aliquo, petant ab artista sive a magistro illud.

Tertia pars est, quod magister sive artista faciat quaestiones coram scholaribus; et solvat eas rationabiliter secundum Artis processum. Nam absque ratione artista non potest bene uti ista Arte.

Unde sciendum est, quod haec Ars tres amicos habet, videlicet subtilitatem intellectus, et rationem, et bonam intentionem. Sine istis quidem tribus hanc Artem nullus addiscere potest.

Quarta pars est, quod artista faciat scholaribus quaestiones, ut ipsi de illis respondeant. Et dicat illis quod multiplicent rationes ad unam et eandem conclusionem. Et adhuc, quod inveniant loca, quorum ratione sciant respondere et multiplicare. Si vero scholares nesciant respondere nec rationes multiplicare nec invenire, tunc temporis artista sive magister doceat scholares de predictis.

DE FINE HUIUS ARTIS

Ad honorem et laudem Dei et publicae utilitatis finivit Raimundus hunc librum Pisis in monasterio sancti Dominini, mense Ianuarii anno Domini 1307 Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Amen.

[1] Dies ist der eindeutige Befund der Hss., obwohl in der Folge nur achtzehn Prinzipien angeführt werden. [[«back](#)]

[2] Madre: "magna". [[«back](#)]

[3] Madre interpunktiert: "immensitatis, bonitatis, magnitudinis". Gegen eine Enumeration mit drei gleichwertigen Gliedern spricht jedoch der Stellenwert, der "bonitas" und "magnitudo" als Grundwürden Gottes zukommt. [[«back](#)]

[4] Madre ordnet die Regeln numerisch von eins bis zehn. Zur Verdeutlichung des Zusammenhangs der Regeln mit dem Alphabet wird hier und im folgenden die alphabetische Ordnung gewählt. [[«back](#)]

[5] Das "T" fehlt bei Madre. [[«back](#)]

[6] Madre: "ipsam". [[«back](#)]

[7] Madre: "sentitiva". [[«back](#)]

[8] Zahlreiche Hss.: "explicitos". [[«back](#)]

[9] Madre: "bonum magnum". Gegen diese Lesart steht nicht nur die vorausgehende Aufzählung der Grundwürden, sondern auch das folgende "etc.", das den Aufzählungs-Charakter dieser Reihe eindeutig herausstellt.

[[«back](#)]

[10] Madre: "mixto". [[«back](#)]

[11] Zahlreiche Hss.: "metaphysica". [[«back](#)]

[12] Madre: "moralitas". [[«back](#)]

[13] Madre: "maioritas". [[«back](#)]

[14] Madre: "definito". [[«back](#)]

[15] Madre rechnet "per secundam speciem regulae C" noch der Frage 67 zu. Sowohl unter formalen als auch inhaltlichen Gesichtspunkten ist jedoch von einer Zugehörigkeit zu Frage 68 auszugehen. So beginnen die folgenden zwei Fragen beide mit einem Bezug auf eine Art der Regel C, und zwar Frage 69 auf die dritte und Frage 70 auf die vierte Art der Regel. Entsprechend ist Frage 67 die erste und Frage 68 die zweite Art der Regel C zuzuordnen. Dies ist um so wahrscheinlicher, als die zweite Art der Regel C nach den Korrelativen fragt, womit sie eindeutig in den Zusammenhang der Frage 68 gehört. [[«back](#)]

[16] Madre: "quaestione". [[«back](#)]

[17] Madre interpunktiert: "[...] quod videtur minus esse, simile Deo est, et multo magis id, quod maius videtur esse, simile Deo est." Diese Interpunktionsweise läßt sich jedoch im Kontext kaum rechtfertigen, wenn man bedenkt, daß die Frage nicht auf die Gottähnlichkeit der Engel, sondern ihre Existenz überhaupt gerichtet ist. Der unmittelbar nachfolgende a fortiori-Beweis bestätigt dies, indem er eine eindeutige Existenzaussage formuliert. [[«back](#)]

[18] Zahlreiche Hss.: "nimis". [[«back](#)]

[19] Madre rechnet "per secundam speciem regulae C" der nächsten Frage zu. Dem Sinn nach gehört die zweite Art der Regel C jedoch zum zweiten Teil der Frage 110, der nach den Korrelativen fragt. [[«back](#)]

[20] Zahlreiche Hss.: "fons". [[«back](#)]

[21] Madre: "elementis". [[«back](#)]

[22] Madre: "et". [[«back](#)]

Top

